

Sufiyim Halk İçinde

YUNUS EMRE

BİLAL KEMİKLİ

SUFI
KİTAP

Sufiyim Halk İçinde
YUNUS EMRE
Bilal Kemikli

SUFİ KİTAP | 183
tasavvuf edebiyatı dizisi | 10

editör **MUHARREM VAROL**

kapak tasarımı **RAVZA KIZILTUĞ**

İç tasarımı **NUR KAYAALP**

1. baskı **Eylül 2021, İstanbul**

İsbn **ISBN: 978-625-7949-77-4**

9 786257 949774

SUFİ KİTAP

Cağaloğlu Alemdar Mahallesi,
Alayköşkü Caddesi, No: 5
Fatih / İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24

sufi.com.tr

sufi@sufi.com.tr

sufikitap

Kültür Bakanlığı Yayıncılık

Sertifika No: 45587

BASKI VE CİLT

Matsis Matbaacılık
Tevfikbey Mahallesi Dr. Ali Demir Caddesi
NO:51 Sefaköy/ İstanbul
Telefon: (0212) 624 21 11
Matbaa Sertifika No: 40421

YAYIN HAKLARI

© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak
Timaş Yayın Grubu bünyesinde
faaliyet gösteren Sufi Kitap'a aittir.
İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak
gösterilerek alıntı yapılabilir.

Sufiyim Halk İçinde
YUNUS EMRE

Bilal Kemikli

BİLAL KEMİKLİ

Siva’da doğdu. Lisans eğitimini Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde tamamladı; 1998’de doktor, 2002’de doçent ve 2008’de profesörlüğe yükseltildi. Ankara, Yüzüncü Yıl ve Süleyman Demirel üniversitelerinde öğretim üyesi olarak çalıştı. Dekan olarak DPÜ İlahiyat Fakültesi’nin kurulmasına öncülük etti. Bir dönem Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı olarak da görev yapan Prof. Dr. Bilal Kemikli, halen aynı fakültede görevini sürdürmektedir.

Prof. Dr. Kemikli’nin eserlerinden bazıları şunlardır: *Sun’ullah-ı Gaybî Divânı*, *Şair Şeyhülislam Ârif Hikmet Beyefendi*, *Oğlanlar Şeyhi Müfid ü Muhtasar*, *Dost İlinden Gelen Ses*, *Şiir ve İrfan*, *Sufî Aşk ve Ölüm*, *Şiir ve Hikmet*, *Şehir Hayat ve Dervîş*, *İnsan Deniz ve Hayat*, *Pîr Sultan Abdâl*, *Oğul Sen Sen Ol*, *Süleyman Çelebi ve Mevlid*, *Erzurumlu Bilge İmam Muhammed Lutfî Efendi*, *Mihenk*, *Memleket Yazıları*, *Kapı*, *Kıyıya Vuran Deniz*, *Küşe-i Uzlet: Karantina Günlüğü*, *Ramazan Güzellemeleri ve Âteş-i Aşk: Mesnevî Mektupları*.

İÇİNDEKİLER

DİBÂCE	9
BİR DERVİŞİN HİKÂYESİ: YUNUS EMRE KİMDİR?.....	13
YUNUS EMRE KİMDİR?	15
MENKİBEVÎ BİR HAYAT	23
ŞAİRLER KOCASI	28
MAKALELER: YUNUS EMRE’NİN İZİNDE	31
YUNUS EMRE BİZİM NEYİMİZ OLUR?	33
GELENEĞİN İZİNDE: YUNUS EMRE’NİN ÖNCÜLLERİ HAKKINDA BAZI MÜLAHAZALAR	39
TOPRAĞI VATAN KILAN İKSİR: YUNUS EMRE VE TASAVVUF ŞİİRİ	46
YUNUS EMRE’NİN İZİNDE	56
“BENİM BUNDA KARARIM YOK” DÜNYAYA GELMEKTEN MURAT NEDİR?	63
“BU DÜNYANIN MESELİ” ŞEHİR, ERDEMLİ ŞEHİR VE YUNUS EMRE	67
YUNUS’A DÖNMEK: HAKİKAT DİLİ, SEVGİ VE VAROLUŞ	78
YESEVİ’DEN YUNUS’A HAKİKAT DİLİ TÜRKÇE	86
YUNUS VE TENKİT	94
SÖYLEŞİLER: “DERT İNSANI SÖYLETİR...”	103
TASAVVUF VE ŞİİR ÜZERİNE	105
YUNUS’UN ŞİİRİNE DAİR BİR HASBİHAL	114
İNSAN, DOST OLABİLEN KİŞİDİR	126
DÜŞÜNCEMİZİ ÜÇ İSİM ÖZETLER: EBU HANİFE, MATURİDİ VE AHMET YESEVİ..	137
YUNUS, BİR BULUŞMA NOKTASIDIR.....	149
MESELE, YOLUN TÂLİBİ OLMAK.....	167
MÜSLÜMAN COĞRAFYA YENİDEN KENDİ SÖZÜNÜ SÖYLEMELİ.....	174
ERENLERİN ŞİİRİ KEMÂL YOLCUSUNA REHBERLİK EDER	187
SAF ŞİİRİ BEKLİYORUZ	196
KAYNAKÇA	205

Bize Yunus Emre'yi ve dilimizi sevdiren merhum hocam
Prof. Dr. M. Es'ad Coşan'ın hatırasına...

DİBÂCE

“Hayra döndü benim işim endişeden azad başım
Nefsimin başını kestim kanatlanır uçar oldum”

Yunus Emre, Tapduk Emre’ye “erişinin” ve onun meclisine kabul edilmesinin iç âleminde bir inkılabı sebep olduğunu ifade eder. Entelektüel dünyasında cereyan eden bu inkılabı, rûhî ve aklî değişimi ve tekâmülü bazı şiirlerinde mevzu eder. Bu “eriş”i o, bir bakıma Hak’tan gelen lütuf olarak görür. Bu lütufla girdiği kapıdan içeriye “inci ve cevher” olarak nitelendirdiği nice gizli mânâlara eriştiğini ve onları şiir diliyle sunduğunu söyler. O, yaşadığı değişim neticesi ulaştığı ruh hâlini tasvir ederken “endişeden azad olduğunu”, böylece “işinin hayra döndüğünü” açıkça dile getirir.

Tapduk’a “ermek”, özü itibariyle bir yola girmektir. Zira tapduk “rehber”dir; rehberliğe varmaktan murad çıkılan yolu salimen geçerek menzile ulaşmaktır. Bu manevi yolculuğun rehberi, tasavvuf ilminde mürşit olarak isimlendirilir. Mürşit, irşat eden ve yol gösterendir. İstikamet tayin eder. Zihni ve aklî dağınıklıktan kurtulmanın, endişe, nedamet (pişmanlık) ve kaygı denizlerini aşmanın ve sâhil-i selâmete ulaşmanın yolunu yordamını gösterir. Yunus, yola girmiş, Tapduk rehberliğinde rûhî inkılapları yaşayarak ahlâken olgunlaşmış bir derviştir. Şiiri, bu dervişliğin neticesidir. Tapduk’un rehberliğinde geçtiği yollarda devşirdiği mânâları şiir diliyle söylemiştir. O bakımdan Yunus Emre, önce “derviş” yani yolcu, sonra şairdir. Bu itibarla onun şiiri de aslında bu içine girilen yolda tutulan notlar olarak telakki edilebilir.

Divân-ı İlahiyat, mânâ yolcusundan geriye kalan bir seyahatnamedir. Dolayısıyla nasıl bir şehir yahut ülkeye yapılan seyahatlerde şehir tanıtan rehber kitaplar ve seyahatnameler okunuyorsa, gönül şehrinde yapılacak manevî yolculukta da Yunus'un şiirleri bize rehberlik etmektedir. Bu şiirlerin bazıları bestelenmiş, asırlardır meşk meclislerinde ve zikir halkalarında okunmaktadır. Müsiki ile buluşan mânâ, hakikate dair düşünceyi derinleştirmekte, ruha gıda olmaktadır.

Yunus Emre, Tapduk'un rehberliği ile tahsil ettiği mânâyı cömertçe sunmuştur. Onun şiirlerini okuyup, ona "yoldaş" olanlara mütevazı ve samimi bir dille "yolu" anlatmaktan imtina etmemiştir. Bu itibarla onu okuyup anlamak için çaba sarf edenlere rehberlik etmiştir. Kullandığı dil, söyleyiş biçimi ve işaret ettiği konular itibarıyla bir mektep olmuş; daha sonra gelen bazı şairler için "usta" vasfıyla ölçü olarak hizmet ifa etmiştir. Bu yönüyle dilimizi ve şiirimizi besleyen önemli bir "kaynak" ve şiir geleneği içinde "kurucu" bir şahsiyet olarak temayüz etmiştir. 2021 yılı, onun dil ve şiir geleneğinden beslenen "öncü" yöneticilerin delaletiyle "Yunus Emre ve Türkçe Yılı" olarak ilan edilmiştir. Böylece hem Yunus'un bıraktığı mirasa yeniden bakmak ve hem de dil bilincini kazanmaya matuf önemli toplantılar, bilimsel etkinlikler ve neşirler yapılmıştır. Elinizdeki kitap da bu yılda yapılan bazı çalışmaların mahsulüdür. Daha evvel Bursa'da Seyid Usul Kültür Merkezi'nde uzunca bir dönem devam eden seri programlar dâhilinde Yunus Divanı'nı şerh etme fırsatımız olmuştu. Keza bazı ilmi ve akademik ortamlarda konuya dair tebliğler sunmuş, makaleler yazmış ve bunları farklı kitaplarımda derç etme imkânına da sahip olmuştum. Bu seneye özgü, talep edilen konuşmaları, yazıları ve söyleşileri de derli toplu bir halde okuyucuya sunma talebi gelmiştir. Kitap, bu talebi yerine getirme çabasının neticesidir.

Evet, "Sufiyim Halk İçinde" Yunus Emre kitabı, işaret edildiği gibi bu sene içinde yapılan çalışmaların neticesidir. Bu seneki çalışmalar, söyleşi, makale ve sohbet şeklinde cereyan etmiştir. Ancak sohbetlerin çoğu kayda alınmadığı için burada hepsine yer verilememiştir. Kitap üç bölümden oluşmuş; ilk bölümde, "bir dervişin hikâyesi" başlığıyla, daha

evvel yayımlanan *Can Gözüyle Bakan Görür Yunus Emre* kitabından hareketle kısa bir Yunus Emre portresi çizilmeye çalışılmıştır. İkinci bölüm, “Makaleler: Yunus Emre’nin İzinde” başlığını taşımaktadır. Burada yıl içinde yazılan yazılara yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise, *Söyleşiler*: “Dert insanı söyler...” başlığıyla, daha evvel kitaplarda yer almayan söyleşilere yer verilmiştir. Bu söyleşilerde mihver Yunus olmakla birlikte, tasavvuf şiiri ve kültürü etrafında sorulan sorulara verilen cevaplar bulunmaktadır.

Kitap, farklı zaman ve zeminlerde yayınlanan yazılar ve söyleşilerden oluştuğundan, doğal olarak kimi yerlerde tekrar bilgiler ve cümleler ihtiva edebilir. İncicamı bozmamak için bu tekrarlar olduğu gibi korunmuş, işaret edilen mânânın daha iyi anlaşılmasına katkı sunacağı düşünülmüştür. Nihayet “Yunus Emre ve Türkçe Yılı” hatırası için cem edilen bu mütevazı çalışma, diğer çalışmalarında olduğu gibi, kadirşinas dostlarımın teşviki ve yardımlarıyla hayat bulmuştur. Bu konuda teşvikkâr davranan dostlarıma minnettarım. Kitabı okuyucusuyla buluşturan editörümüze, dizgi ve baskı işlerinde gerekli özeni gösteren diğer çalışanlara teşekkürü bir borç bilirim.

Bilal Kemikli

Ağustos 2022, Bursa.

**BİR DERVİŞİN HİKÂYESİ:
YUNUS EMRE KİMDİR?**

YUNUS EMRE KİMDİR?

“Yunus Emre kimdir?” sorusuna, daha evvel Yunus Emre bir kimyacıdır, diye cevap vermiştik. Niçin? Çünkü Yunus, sözüyle ve düşünceleriyle, hem döneminin o zor siyasi ve sosyal şartları içerisinde insanların sığınacağı liman olmuş, hem de acımasız zaman değirmeninin dişlilerine direnip bu günlere gelerek paramparça olan ruhlara hayat iksirini sunmuştur¹. Bu bakımdan Yunus’tan yola çıkarak bir büyük medeniyetin tahlili yapılabilir. Diğer bir ifadeyle, Yunus Emre üzerinde konuşmak, esasen Türk-İslâm kültürü ve medeniyeti üzerinde konuşmaktır. Bu hususu önemsiyorum. Zira Yunus’un döneminde ne gibi etkisinin olduğu konusu, bir kısım menkıbe niteliğindeki bilgilere müstenit ise de, Cumhuriyet döneminde entelektüel kriz içerisinde olan pek çok aydının tutunduğu bir dal olduğu gerçektir. Mamafih o, Rıza Tevfik’ten Fuat Köprülü’ye, Necip Fazıl’dan Burhan Toprak’a, A. Baki Gölpinarlı’dan Sabahattin Eyüboğlu’na, A. Hamdi Tanpınar’dan Nurettin Topçu’ya ve Mehmet Kaplan’a, Yakup Kadri’den Kemal Tahir’e, Talat S. Halman’dan Sezai Karakoç’a, Pertev Nail Boratav’dan İlhan Başgöz’e akademi ve edebiyat dünyasının farklı cenahlarında bilim ve düşünce üreten pek çok kimseyi, kendi buldukları dünya içerisinde onaran saadet ve esenlik iksirini üreten bir kimyagerdir. Bu sebepten toplum içerisinde farklı Yunus resimlerine rastlamak mümkündür; ümmî, köylü ve miskin Yunus ile bilge, şehirli ve üretimin içindeki Yunus

1 Bilal Kemikli, *Sufi Aşk ve Ölüm*, İstanbul, 2017, 24-26.

tabloları yan yanadır. Hatta devrin modasına uygun olarak hümânist ve sosyalist Yunus resimleri de çizilmiştir².

Yunus, efsane ve gerçeklik arasındaki bir şahsiyettir. Yunus resimleri, kendi zaviyesinden bakan ressamların dünya görüşü ve estetik değeri ile anlam kazanmıştır. Bu çok renklilik, onu anlama kaygısının ürünü olarak görüldüğü gibi, aydınımızın ruh ve düşünce krizinin neticesi olarak da görülür. Evet, o Anadolu'yu aydınlatan büyük şahsiyetlerden biridir. Günümüzde etkisi hâlâ devam eden ve evrensel boyutlarda tanıtılan bir şahsiyet olarak Yunus Emre, 13. yüzyılın sonları ile 14. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamış ve eserler vermiş olmakla birlikte, 20. yüzyılın başlarında keşfedilmiştir³.

Meşrutiyet döneminde sosyal ve beşeri bilimlerdeki gelişmelere paralel olarak kültür tarihine dönük de çalışmaların yapılmaya başlandığı bilinen bir gerçektir. Bu meyanda Yunus Emre'yi içinde bulunduğu sūfi geleneğin menkıbevi zemininden çıkarıp ilim âleminin dikkatlerine sunan, Filibeli Ahmet Hilmi ve Feylesof Rıza gibi münevverlerin gayretleri olmuştur. Fakat her ikisinin de işaret ettiği Yunus, "bizim" Yunus değildir; Yıldırım Bayazıt devrinde yaşadığı düşünülen Bursalı âşık Yunus'tur⁴. Bizim Yunus'a ilişkin ilk derli toplu çalışmayı merhum Fuat Köprülü yapmıştır. Köprülü'nün *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*'ı (İstanbul, 1918) ile başlayan Yunus araştırmaları, bir şair, bir sūfi ve bir kültür adamı olarak onu ele alan farklı disiplinlerde ilmi ve popüler seviyede yapılan

2 Bu meyanda Beşir Ayvazoğlu'nun *Yunus, Ne Hoş Demişsin: Cumhuriyet Sonrası Yunus Emre Yorumları* (İstanbul, 2016) önemli bilgiler içermektedir. Konuya ilgi duyanlar mutlaka bu kitabı okuyacaklardır. Keza Mustafa Özçelik'in *Yunus Emre'nin Dostları* (İstanbul, 2014) çalışması da bu anlamda önemli bilgiler içermektedir.

3 Elinizdeki kitabın bu bölümü, *Can Gözüyle Bakan Görür: Yunus Emre* (Ankara, 2015) isimli kitabımızdan hareketle yazılmıştır. Bazı yeni bilgilerle metin yeniden güncellenmiştir.

4 Rıza Tevfik'in bahse konu makalesi, daha evvel Abdullah Uçman'ın neşrettiği *Rıza Tevfik'in Tekke ve Halk Edebiyatı ile İlgili Makaleleri* (Ankara, 1982) adlı çalışmada neşredilmiştir. Filibeli'nin çalışması ise, geçtiğimiz günlerde Ahmet Koçak tarafından *Yunus Emre* (İstanbul, 2021) adıyla neşredilmiştir.

çalışmalarla devam etmiştir⁵. Bu çalışmalarda, millet olarak içinde bulunduğumuz kültürel farklılaşma ve ideolojik bakışların izlerini görmek mümkündür⁶. Nihayet Burhan Ü. Toprak'tan başlayarak *Yunus Divanı*'na dönük çalışmalar, akademik ve ilmi çalışmaların zaman içinde artmasına, tenkitli metin neşrine ve bu metinden yola çıkılarak tahlillerin yapılmasıyla bu araştırmalar önemli bir seviyeye ulaşmıştır⁷.

Son dönemlerde yapılan çalışmalarla konuya ilişkin bir kısım tartışmaların bertaraf edildiği söylenebilir. Çünkü bu çalışmalarda, hususen akademik metinlerde filolojik metotlarla sağlam bir metin ortaya konulmaya dikkat edilmiş; ona ait olmayan bazı şiirler ayıklanarak diğer Yunuslar tespit edilmiştir⁸. Keza Yunus'un dönemine ilişkin, bilhassa tasavvuf ve kültür tarihi araştırmaları yapılmış,

- 5 Bu çalışmaların derli toplu bir değerlendirmesi için bkz: İsmet Binark-Nejat Sefercioğlu, *Yunus Emre Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi*, Ankara, 1970.
- 6 Bu eserlerin bir kritiği ve farklılaşmaların tespiti için bkz: A. Yaşar Ocak, "Türkiye'de Yunus Emre Araştırmaları Üzerinde Genel Bir Değerlendirme ve Yunus Emre Problemi", *Türk Sufiliğine Bakışlar*, Ankara, 1996, 98-108.
- 7 Burhan Ü. Toprak'ın bahse konu neşri, *Yunus Emre Divanı* (I-III, İstanbul 1933-1934)'dir. Bu çalışmanın gözden geçirilmiş yeni neşri de yapılmıştır (İstanbul, 2006). Ondan sonra bu tarzda çalışmalar artarak devam etmiştir. Bu meyanda bazı neşirleri zikretmek mümkündür. Bunların başında Abdülbaki Gölpınarlı'nın *Yunus Emre Divanı* (I, İstanbul, I 1943; II-III, İstanbul, 1948) gelmektedir. Daha sonra o bu çalışmasını yeniden ele alarak *Risâlat al-Nushiyya ve Divân* adıyla (İstanbul, 1965) neşretmiştir. Keza Naci Kasım'ın *Tam ve Tekmil Yunus Emre Divânı* (İstanbul, 1969) neşriyle Cahit Öztelli'nin *Yunus Emre: Bütün Şiirleri* (İstanbul, 1971)'ni ve yine Öztelli'nin daha bilahare *Yunus Emre, Yaşamı ve Bütün Şiirleri* (İstanbul 1986)'ni hatırlayabiliriz. Fakat konuyla alakalı belki de akademik endişeyi ve dikkati öne çıkaran ilk çalışmalar Faruk Kadri Timurtaş'ın *Yunus Emre Divanı* (İstanbul, 1972) ile meseleyi doktora boyutunda ele alan Mustafa Tatçı'nın *Yunus Emre Divânı II: Tenkitli Metin* (Ankara, 1990) çalışmaları olmuştur. Tatçı, araştırmalarını nihai olarak *Yunus Emre Divânı* (İstanbul, 2020) adıyla neşretmiştir. Yakın zamanlarda bu meyanda çalışmalar devam etmiş, İdris Nebi Uysal'ın *Yunus Emre Divanı Karaman Nüshası* (İstanbul, 2014) ve yine aynı nüsha üzerinde Yusuf Yıldırım'ın *Risâletü'n-Nushiyye ve Divân-ı Yunus Emre* (Karaman, 2014) çalışmaları dikkat çekmektedir. Ayrıca Turan Karataş'ın *Yunus Divanı* (Ankara, 2020) ve Selim Yağmur'un *Yunus Emre Divanı* (İstanbul, 2016)'ni zikretmek mümkündür. Öyle görülüyor ki, bu konudaki çalışmalar, gelecek dönemlerde de devam edecektir.
- 8 Bu konuda Turan Alptekin, *Bir Enel Hak Şiiri Yunus Emre Âşık Yunus ve Yunuslar* (İstanbul, 2007) isimli çalışmasında dikkat çeken tespitler yapmıştır. Son dönemde mecmualar üzerinde yaptığı çalışmalardan ve bu alanda geliştirdiği metotlardan hareketle Mehmet Fatih Köksal da çalışmalarını sürdürmektedir.

başta Mevlevî geleneğine ait eserler olmak üzere dönemin bazı metinleri yayınlanmıştır. Fakat gelinen bu noktada hâlâ Yunus'a ilişkin sorular kâmilten cevaplanmış değildir. Bu sorular daha çok onun biyografisine ve içinde bulunduğu tasavvufi muhite dairdir. Gerçi onun şiirlerinden anlaşıldığı kadarıyla, her ne kadar Ahmet Yesevî'nin takipçisi olarak gösterilse de, döneminin sūfî entelektüellerinin izinde giderek vahdet düşüncesini benimsediğini de görüyoruz. Bununla birlikte onun biyografisine ilişkin karanlık noktaların aydınlanmamış olduğu da bir gerçektir. Dolayısıyla o, meşhur olduğu kadar, meçhuldür de.

Günümüzde yapılan bazı çalışmalarda, şiirlerinden yola çıkılarak biyografisindeki karanlık bazı noktalar aydınlatılmaya çalışılmış, daha çok şairliği, dilticiliği ve düşünceleri üzerinde bir kısım tespitler yapılmıştır. Mamafih onun şiirlerinde tarihsel kişiliğine ilişkin bir kısım tedailere imkân verecek beyanlar olsa da bu şiirlerin otobiyografik metinlermiş gibi okunması sakıncalıdır. Öte yandan o sadece bir şair, bir düşünür, bir hümânist vb. değildir; onun belirgin vasfı kendisinin de müteaddit defalar söylediği gibi dervişliğidir. Diğer bir ifadeyle Yunus, her şeyden önce bir sūfidir; diğer özellikleri ise, bu kültür havzası içerisinde kazandığı niteliklerdir. Dolayısıyla onu döneminin fikrî ve edebi zemininden kopararak yapılan her okuma bizi ondan uzaklaştıracak, onun meçhûliyet perdesini daha da artıracaktır. Burada bu meçhul meşhurumuzun biyografisini kâmilten inşa iddiasında değiliz; sadece şu ana kadar yapılan çalışmalardan yola çıkılarak, döneminin siyasi ve sosyal durumu, kültürel edebi atmosferi içerisinde eserleri, kısaca bazı fikirleri ve etkileriyle ele alınacaktır.

Dünya Hâli: Döneme Dair Notlar

Anadolu'nun manevî mimarlarından olan Yunus Emre, dünyayı "değirmen" istiaresiyle tanımlar. Ona göre, dünya bir değirmendir; bu değirmenin sepeti gaflet, unu ise halktır. Değirmenin çarkı durmaksızın döner ve halkı, gaflet sepetinin içine döker. Koca şairin bu

istiaresinde dünya, değirmen, değirmenci, çark, un gibi mefhumların çağrıştırdığı anlam dünyası, varlık, bilgi ve ahlak açısından zengin çağrışımlar ihtiva etmekle birlikte, tarihsel açıdan şiirin yazıldığı dönemin siyasi ve sosyal durumunu da ele vermektedir. Nitekim bu dönem, siyasi sosyal bakımdan bir kaos dönemi olarak nitelendirilmekle birlikte, aynı zamanda yeniden mayalanma ve yoğrulma dönemidir. Bu bakımdan değirmen, dönemin karmaşaları ve yaşanan huzursuzluklar, sulh ve sükûn medeniyetini kurmuş olan Selçuklu'nun tesis ettiği düzen ve nizamı öğütme şeklinde tecelli etse de Anadolu'da yeni ve daha parlak bir tarihin de başlangıcı olmuştur.

Bilindiği gibi Yunus Emre, XIII. yüzyılın ikinci yarısıyla XIV. yüzyılın ilk yarısında yaşamıştır. Tarihi kroniklerden öğrendiğimiz kadarıyla, bu dönemde iki dış etken siyasi ve sosyal yapıyı derinden etkilemiştir. Bunlardan ilki, Türk'ün Anadolu'da tutunmaya başladığı dönemden beri var olan, batıdan gelen haçlı seferleridir; ikincisi ise, doğudan başlayıp bütün bir dünyayı tehdit eden Moğol akınları. Bu iki kasırga arasında var olma mücadelesi veren Selçuklu'nun kurduğu düzenin içten içe çöktüğüne ve siyasal otoritenin yerini siyasi keşmekeşe bıraktığına tanık oluyoruz. Anadolu'ya Türk ve Müslüman duyarlılığını getirerek, burada zengin bir medeniyet inşa eden Selçuklu'nun bıraktığı boşlukta, bu coğrafya insanının sosyal, iktisadi ve ruhî huzuru da talan olmuştur. Nitekim Selçuklu'nun etrafında *birlik* ve *dirlik* içinde kenetlenen Türk beyleri, yaşanan bu kargaşa neticesi siyasi erki sahiplenme ve düzeni yeniden tesis etme duygusuyla ayaklanmış; birlik ve dirlik bozulmuştur.

Düzeni yeniden tesis etme arzusuyla öne çıkan siyasal istikrar arayışlarının faturası daima halka kesilmiştir. Bir yandan ağır vergilerle iktisadi açıdan iflas eden halk, öte yandan çetelerin baskısıyla bizâr olmuştur. Asya'dan Moğol istilası dolayısıyla sulh ve sükûn yurdu olan Anadolu'ya doğru göçler olduğu gibi, kasırganın bu güvenli ve huzurlu toprakları talan etmesiyle birlikte halk, çetelerin baskılarından kurtulmak için yerini yurdunu terk etmek zorunda kalmıştır. Bir iç göç trafiği yaşanmıştır. Yerleşik halktan tarımla

uğraşanlar, gerek kuraklık ve gerekse kıtlık sebebiyle yokluğa ve sefalete sürüklenmiştir. Böylesine iç karartıcı bir dönem, bazı tarihçiler tarafından "bunalım çağı" olarak nitelendirilse de aynı zamanda bir "arayış" ve bir "mayalanma" dönemidir.

Kendisini "bî-çâre ve miskin" olarak nitelendiren Yunus Emre, halka bu arayışın temel ilkelerini sunan öncülerdendir. O, varlığı mânâ ve mazmunuyla muhataplarının idrakine sundu. Böylece karış karış gezdiği Anadolu toprağını birlik ve dirlik tohumlarıyla kutlu yarınlara hazırladı. O, Anadolu insanının kaybettiği dirlik ve düzeni, başka yerlerde değil kendi coğrafyalarında aramıştır. Bu coğrafya, insanın bizatihi kendi özüdür; dili, dini, dünya tasavvuru, varlığa yüklediği anlam ve içinde adeta bir okyanus gibi uçsuz bucaksız gönül ülkesidir. O arı duru Türkçe'yle kaynağını ilâhî hitaptan alan dini emir ve ilkeleri, yine bu kaynağın çerçevesini çizdiği bir dünya ve varlık tasavvuruyla insana sunmuştur.

Her ne kadar onun dönemi, siyasî ve sosyal anlamda bir karmaşa ve aynı zamanda bir arayış ve mayalanma dönemiyse de, fikri ve edebi hayat bakımından da o kadar canlıdır. Bu canlılıkta can gözûyle bakan ve baktıklarını söyleyen, irfânî açıdan aydınlanmış münevverlerin payı çoktur. Her şeyden önce Anadolu'nun kapılarını Türk boylarına açan Malazgirt Zaferi'yle birlikte başlayan doğudan batıya göç, evvelce de ifade edildiği gibi, Moğol akınları ile hızlanmıştır. Diğer bir ifadeyle Selçuklu medeniyeti Anadolu'yu fikir, sanat ve edebiyat bakımından cazip bir merkez haline getirmiştir. Bu göçler sayesinde pek çok yetişmiş süfi, âlim ve sanatkâr Anadolu'ya gelerek muhtelif bölgelere yerleşmişlerdir. Türkistan'dan gelen Yesevî dervişleri, Rum abdalları adıyla anılan Anadolu gazileri, Horasan erenleri, Kalenderîler, Câmîler, Rufâiler, Babâiler, Haydarîler, Şemsiler ve benzeri zümreler Anadolu'nun değişik bölgelerine yerleşerek burada halkı irşatla meşgul oldular. Öte yandan Endülüs'ten kalkıp Anadolu'ya gelerek Konya'da bir müddet ikamet eden Muhyiddin-i İbn Arabî (ö. 638/1240), tasavvuf çıkışlı

sistematik düşünceleri ve Sadreddin-i Konevî (ö.673/1274) gibi yetiştirdiği öğrencileriyle buradaki irfânî zemini kuvvetlendirmiştir.

İslâm coğrafyasının önemli bir parçası olan Anadolu'daki fikrî durumun, bu coğrafyanın diğer bölgelerine paralel bir gelişme gösterdiğini söylemek mümkündür. Başka bir ifadeyle XII. asırdan başlamak üzere İslâm coğrafyasında yükselen düşünce biçimi olan tasavvuf, Anadolu'da da etkili olmuş, hayatın anlamına dair temel sorular bu zaviyeden yola çıkılarak izah edilmiştir. Selçuklu medeniyeti bu entelektüel zemin üzerinde inşa olmuştur. Bu dönemin aynı zamanda tasavvufun tarikatlaştığı dönem olduğu da göz önünde bulundurulursa, Mevlevîlik ve Bektâşîlik gibi iki önemli ekolün Anadolu'da kurumsallaştığı dikkatimizi çeker. Yunus Emre bu kültürel muhit içerisinde şiirlerini söylemiştir.

Geldi Geçti Ömrüm Benim

Bütün bu bilgilere rağmen, Yunus Emre biyografisini ayrıntılı bir şekilde inşa etmekten mahrumuz. Son dönemlerde onun yaşadığı dönemin sosyo-kültürel durumuna ve eserlerine dair önemli çalışmalar yapılmış olsa da, aile çevresi, çocukluğu ve eğitimi gibi hususlar başta olmak üzere, içinde bulunduğu tasavvufî çevreyi ve bu çevreye bağlı olarak ortaya çıkan hizmetlerini değerlendirme imkânına sahip değiliz. Esasen bu problem, sadece Yunus için söz konusu değildir; Anadolu'yu aydınlatan pek çok gönül ve mânâlerinin biyografik bilgileri bakımından meçhul kaldığı bir gerçektir.

Bu meçhûliyetin sebebi nedir? Yunus açısından bu sorunun cevabı çok açıktır: Yaşadığı döneme ait kaynaklar ondan bahsetmez! Daha doğrusu tasavvuf ve edebiyat tarihimizin temel kaynakları Yunus'tan takriben bir asır sonra yazılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla bunlarda ya Yunus'a dair bir bilgi bulunmaz, ya da bulunan bilgiler menkibe niteliğindedir. Bu mânâda ondan ayrıntılı bir şekilde bahseden *Vilâyetnâme (Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî)* de 15. yüzyılın son çeyreğinde yazılmıştır. Bundan başka, daha sonraki dönemlerde Aziz Mahmûd-ı Hüdâyî (ö. 1038/1628)'nin *Vakıat*'ında, Aşık

Çelebi (ö. 979/1572)'nin *Meşâirü'ş-Şuarâ'sı*, Köstendilli Süleyman Şeyhî (ö. 1235/1820)'nin *Bahrü'l-Velâyâ'sında*, Sun'ullâh-ı Gaybî (ö. 1087/1572)'nin *Sohbet-nâme'sinde* ve İbrâhım Hâs (ö. 1136/1724)'ın *Tezkire'sinde* ona ait haberlere rastlamak mümkündür. Bu eserler, farklı tasavvufî ekollere sahip zümreler arasında ve farklı dönemlerde Yunus'un tanındığına, şiirlerinin okunduğuna ve hakkında hikâyeler anlatıldığına işarettir. Daha çok sözlü kültür içerisinde üretilen bu bilgiler bize, halkın muhayyilesiyle hayat bulan bir Yunus resmi vermektedir. Şu halde öncelikle bu resim üzerinde durmakta yarar vardır.